

Joanna Kaczmarek¹

Akademia Rolnicza im. A. Cieszkowskiego w Poznaniu

ZRÓŻNICOWANIE REGIONALNE POTENCJAŁU PRODUKCYJNEGO ORAZ WYNIKÓW PRODUKCYJNO-EKONOMICZNYCH INDYWIDUALNYCH GOSPODARSTW ROLNYCH W POLSCE Z UWZGLĘDNIENIEM WYBRANYCH TYPÓW ROLNICZYCH (NA PODSTAWIE FADN)

REGIONAL DIVERSIFICATION OF PRODUCTION POTENTIAL AND PRODUCTION AND ECONOMIC RESULTS FOR FAMILY FARMS IN POLAND WITH RESPECT TO SELECTED TYPES OF FARMING (ON THE BASIS OF FADN)

Wstęp

Wraz z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej rozpoczął się okres intensywnej zmian zachodzących w sektorze rolno-żywnościowym. Zmienił się system interwencji na wielu rynkach produktów rolnych, zmieniły się także ceny tych produktów i środków produkcji, wprowadzono dopłaty bezpośrednie [Poczta i Hardt 2005]. Zmiany te odczuwalne były, i nadal są, w sposób szczególny w indywidualnych gospodarstwach rolnych. Stąd też sytuację tych gospodarstw w pierwszym roku członkostwa Polski w UE często poddaje się licznym badaniom. Ponadto rynek żywnościowy stanowi w Polsce kluczowy element mechanizmu rozwoju gospodarczego. Wpływa on na kształtowanie się takich wielkości, jak poziom inflacji, siła nabywcza ludności, poziom konsumpcji i ogólne nastroje społeczeństwa [Grabowski 1997]. Uzasadnia to potrzebę systematycznych badań dotyczących podmiotów sektora rolno-żywnościowego, w tym czynników kształtujących poziom i strukturę ich produkcji czy też związanych z ich rentownością. Dlatego w niniejszym artykule przeprowadzono analizę potencjału produkcyjnego oraz wyników produkcyjno-ekonomicznych indywidualnych gospodarstw rolnych w Polsce w 2004 roku.

Material i metoda

W opracowaniu wykorzystano dane zebrane i przetworzone w ramach systemu „Polski FADN” dotyczące roku 2004. W systemie tym w badanym roku zakresem podmiotowym objęto 11251 gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczna wynosiła co najmniej 2 ESU. Analizie poddano cztery regiony wyróżnione w Polsce dla celów FADN. Typy rolnicze

---

¹ Mgr, Akademia Rolnicza, ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań, tel. (0-61) 848 75 76, email: joakac@au.poznan.pl

wyodrębniono w oparciu o zasady typologii gospodarstw stosowane w UE [Augustyńska-Grzymek i in. 2000]. Artykuł stanowi próbę porównania wyposażenia w czynniki produkcji, jak również wyników produkcyjno-ekonomicznych gospodarstw indywidualnych reprezentujących trzy z najczęściej występujących w Polsce jednorodnych typów rolniczych, tj. „Uprawy polowe”, „Bydło mleczne” oraz „Zwierzęta ziarnożerne”².

Analizie poddano zasoby pracy żywej, ziemi rolniczej i kapitału (podstawowe elementy potencjału produkcyjnego gospodarstw rolnych), ich strukturę i relacje między nimi oraz wartość dochodu, wydajność pracy i ziemi w indywidualnych gospodarstwach rolnych w Polsce – zarówno w ujęciu regionalnym, jak i dla wybranych typów rolniczych.

Analiza potencjału produkcyjnego

Każda działalność gospodarcza angażuje określone zasoby. Zgodnie z definicją [Woś 1996], zasoby wprzęgnięte w celowy sposób w proces wytwórczy i aktywnie w nim uczestniczące nazywa się czynnikami produkcji. Pojęcie to obejmuje pracę (zasoby ludzkie), ziemię oraz kapitał. Możliwości produkcyjne rolnictwa zależą między innymi od liczby i wzajemnych relacji między zasobami tych czynników produkcji [Poczta 2003].

Jak wynika z danych zestawionych w tabeli 1, nie można zaobserwować znaczących różnic w nakładach pracy pomiędzy analizowanymi regionami (jedynie nieco wyższe nakłady widoczne są w regionach „Pomorze i Mazury” oraz „Wielkopolska i Śląsk”). We wszystkich regionach nakłady te wynoszą bowiem średnio niespełna 2 osoby pełnozatrudnione³ (AWU⁴) na gospodarstwo. Występują jednak różnice w strukturze tych nakładów. Mniejszym udziałem nakładów pracy najmniej charakteryzują się badane gospodarstwa w regionach wschodnich: „Małopolska i Pogórze” oraz „Mazowsze i Podlasie” (około 8 i 9%), większym natomiast gospodarstwa regionów zachodnich: „Wielkopolska i Śląsk” oraz „Pomorze i Mazury” (około 20 i 15%). Jest to spowodowane faktem, iż w ostatnich dwóch regionach przeciętne analizowane gospodarstwo cechuje się dużo większą powierzchnią użytków rolnych, stąd istnieje konieczność zaangażowania przez nie dodatkowej siły roboczej.

Jak wspomniano powyżej, w regionach „Pomorze i Mazury” oraz „Wielkopolska i Śląsk” średnia powierzchnia badanych gospodarstw jest dużo większa (odpowiednio około 39 i 25 ha). Stwarza to dużo lepsze możliwości rozwojowe, czyniąc gospodarstwa bardziej

---

² Najliczniej reprezentowany jest typ „Uprawy i zwierzęta różne”, ale ze względu na dużą różnorodność prowadzonych w tych gospodarstwach kierunków produkcji został on pominięty w przeprowadzonej analizie.

³ Osoba pełnozatrudniona = 2200 godzin pracy rocznie.

⁴ AWU (ang. Annual Work Unit) – jednostka przeliczeniowa pracy.

konkurencyjnymi w stosunku do regionów wschodnich. Większy obszar gospodarstwa przyczynia się do generowania niższych kosztów stałych i daje możliwość oferowania na rynku większych partii jednorodnego produktu. W zachodniej części Polski zauważyć można także odmienną strukturę użytków rolnych niż w części wschodniej. Regiony „Pomorze i Mazury” oraz „Wielkopolska i Śląsk” cechują się wyższym udziałem gruntów ornych (około 80 i 85%) w porównaniu z pozostałymi regionami (około 71 i 73%). Jest to spowodowane zróżnicowaniem regionalnym warunków naturalnych.

Tabela 1. Wybrane dane dotyczące wyposażenia w czynniki produkcji indywidualnych gospodarstw rolnych w 2004 roku według czterech regionów wyróżnionych dla celów FADN

Table 1. Selected data concerning endowment with production assets in family farms in 2004 in the four regions distinguished for FADN purposes

Pozycja kalkulacji	Region			
	Pomorze i Mazury	Wielkopolska i Śląsk	Mazowsze i Podlasie	Małopolska i Pogórze
Nakład pracy ogółem (AWU)	1,89	1,89	1,78	1,70
Nakład pracy własnej (%)	85,46	80,53	91,02	91,96
Nakład pracy najemnej (%)	14,59	19,47	8,98	8,04
Powierzchnia użytków rolnych (ha)	38,6	25,3	16,0	13,2
Grunty orne (%)	79,67	85,31	70,55	73,15
Trwałe użytki zielone (%)	19,91	14,22	26,77	24,21
Plantacje trwałe (%)	0,41	0,47	2,68	2,65
Aktywa ogółem (zł)	408 291	391 205	337 761	267 900
Aktywa trwałe (%)	80,16	79,58	87,01	84,07
Aktywa bieżące (%)	19,84	20,42	12,99	15,93
Zobowiązania ogółem (%)	14,51	12,37	7,96	7,00
Kapitał własny (%)	85,49	87,63	92,04	93,00
Techniczne uzbrojenie pracy (zł/AWU)	216 600	206 987	189 647	157 311
Techniczne uzbrojenie ziemi (zł/ha)	10 577	15 463	21 110	20 295
Powierzchnia użytków rolnych na osobę pełnozatrudnioną (ha/AWU)	20,48	13,39	8,98	7,75

Źródło: Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w 2004 r. (2005). IERiGŻ, Warszawa, obliczenia własne

Kolejnym analizowanym elementem była wartość majątku i kapitału oraz ich struktura. Najwyższa wartość aktywów ogółem występuje w regionach „Pomorze i Mazury” oraz „Wielkopolska i Śląsk” (około 410 tys. i 390 tys. zł), najniższa natomiast w regionie „Małopolska i Pogórze” (niepełna 270 tys. zł). We wszystkich regionach wyraźnie przeważa udział majątku trwałego w aktywach ogółem (około 80-87%). Sytuacja taka wynika z przynależności badanych podmiotów do specyficznego sektora gospodarki narodowej, jakim jest rolnictwo. Prowadzenie działalności w zakresie produkcji zarówno roślinnej, jak i

zwierzęcej wymaga dobrego wyposażenia w grunty, budynki, urządzenia techniczne, maszyny, środki transportu i inne środki trwałe. Niemniej jednak zdominowanie majątku gospodarstw przez majątek trwały zmniejsza ich możliwości dostosowania wielkości i struktury tego majątku do zmian rynkowych [Ćwiakała-Małys, Nowak 2001]. Można powiedzieć, że elastyczność tych gospodarstw jest mała, ponieważ aktywa trwałe charakteryzują się zdecydowanie mniejszą płynnością niż aktywa obrotowe. Są one angażowane na dłuższe okresy, a proces ich zamiany na środki pieniężne jest z reguły trudny i długotrwały. Sytuacja taka jednak jest charakterystyczna dla jednostek działających w tym sektorze ze względu na pewne specyficzne cechy rolnictwa, takie jak choćby długi cykl produkcyjny. Mimo znacznej przewagi wartości majątku trwałego nad obrotowym, udział tego ostatniego w regionach zachodnich jest wyraźnie wyższy niż we wschodniej części Polski. Spowodowane jest to dużym udziałem wartości zwierząt produkcyjnych w aktywach bieżących w regionach „Pomorze i Mazury” oraz „Wielkopolska i Śląsk” (średnia liczba sztuk przeliczeniowych jest tu dużo wyższa niż w pozostałych regionach). W całej Polsce w strukturze pasywów, z udziałem 85-93%, dominuje zdecydowanie kapitał własny. Może mieć to znaczenie zarówno pozytywne, jak i negatywne. Z jednej strony wysoki udział kapitału własnego odzwierciedla bezpieczną strukturę finansowania majątku analizowanych gospodarstw oraz spotyka się ze szczególnie korzystną oceną kredytodawców. Daje bowiem gwarancję, że ryzyko związane z prowadzoną działalnością obciąży przede wszystkim właścicieli gospodarstwa. Z drugiej strony wyższy udział kapitału obcego pozwoliłby na rozłożenie ryzyka finansowego, jakie niesie ze sobą prowadzenie działalności w gospodarstwie rolnym. Ponadto kapitał ten, z uwagi na finansowy efekt mnożnikowy, mógłby wpłynąć na wzrost rentowności kapitału własnego badanych gospodarstw (Wypych 2000). W przypadku struktury pasywów regiony „Pomorze i Mazury” oraz „Wielkopolska i Śląsk” wyróżniają się, na tle pozostałych dwóch, wyższym udziałem zobowiązań. Najwyraźniej producenci w tych regionach są bardziej skłonni do podejmowania ryzyka i zaciągania kredytów i pożyczek.

Również techniczne uzbrojenie pracy jest tu wyraźnie lepsze (ponad 200 tys. zł na osobę pełnozatrudnioną), co wynika z większej wartości aktywów przypadającej na przeciętne badane gospodarstwo, zasoby pracy zaś we wszystkich regionach przyjmują wartości porównywalne. Sytuacja taka sprzyja wzrostowi wydajności pracy. Techniczne uzbrojenie ziemi natomiast wyższe jest we wschodniej części Polski, czego przyczyną jest dużo niższa średnia powierzchnia gospodarstw w tych regionach. Przyczynia się to do wzrostu wydajności ziemi, ale grozi jednocześnie wzrostem kapitałochłonności produkcji.

Analizując strukturę nakładów pracy (tabela 2), zauważyć należy wyraźnie duży udział nakładów pracy najemnej (19 i 18%) dla typów „Uprawy polowe” oraz „Zwierzęta ziarnożerne”. W przypadku pierwszego typu rolniczego przyczyną tego jest zapewne duże zapotrzebowanie na sezonową siłę roboczą w okresie zbiorów.

Tabela 2. Wybrane dane dotyczące wyposażenia w czynniki produkcji indywidualnych gospodarstw rolnych w 2004 roku w Polsce według wybranych typów rolniczych

Table 2. Selected data concerning endowment with production assets in family farms in Poland in 2004 according to selected types of farming

Środki produkcji	Wszystkie typy średnio	Typ rolniczy		
		Uprawy polowe	Bydło mleczne	Zwierzęta ziarnożerne
Nakład pracy ogółem (AWU)	1,82	1,86	1,77	1,92
Nakład pracy własnej (%)	88,02	80,74	98,13	82,20
Nakład pracy najemnej (%)	11,92	19,26	1,87	17,85
Powierzchnia użytków rolnych (ha)	19,8	26,6	17,0	19,6
Grunty orne (%)	76,36	91,07	40,67	93,14
Trwałe użytki zielone (%)	21,63	7,50	59,27	6,61
Plantacje trwałe (%)	2,01	1,43	0,06	0,25
Aktywa ogółem (zł)	383 622	458 610	286 240	516 492
Aktywa trwałe (%)	85,69	86,61	88,09	78,42
Aktywa bieżące (%)	14,31	13,39	11,91	21,58
Zobowiązania ogółem (%)	8,86	8,53	8,32	16,16
Kapitał własny (%)	91,14	91,47	91,68	83,84
Techniczne uzbrojenie pracy (zł/AWU)	210 781	243 294	161 992	269 568
Techniczne uzbrojenie ziemi (zł/ha)	19 375	17 241	16 838	26 352
Powierzchnia użytków rolnych na osobę pełnozatrudnioną (ha/AWU)	10,88	14,11	9,62	10,23

Źródło: [Wyniki... 2005] i obliczenia własne

Największą powierzchnią użytków rolnych charakteryzują się gospodarstwa typu „Uprawy polowe” (ponad 26 ha). Dlatego też obszar użytków rolnych przypadający na osobę pełnozatrudnioną jest tu najwyższy. Struktura użytków rolnych w gospodarstwie rolnym determinowana jest w znacznej mierze przez kierunek prowadzonej przez nie produkcji, stąd też najwyższy udział gruntów ornych zauważyć można dla badanych gospodarstw typu „Uprawy polowe” oraz „Zwierzęta ziarnożerne” (odpowiednio 91% i 93%). Z pewnością dla drugiego typu spowodowane jest to zwiększonym zapotrzebowaniem na pasze pochodzące z gruntów ornych.

Widoczne są różnice w wartości aktywów pomiędzy poddanymi analizie typami rolniczymi. Przyczyną dużej wartości majątku w gospodarstwach typu „Zwierzęta ziarnożerne” (prawie 520 tys. zł) jest wysoka wartość niezbędnych w tego rodzaju produkcji

budynków inwentarskich, natomiast w przypadku „Upraw polowych” (niespełna 460 tys. zł) duży udział w aktywach ma wartość ziemi oraz maszyn i urządzeń, w które muszą być wyposażone te gospodarstwa. Stąd też zarówno techniczne uzbrojenie pracy, jak i ziemi jest w gospodarstwach tych typów najwyższe. Wszystkie typy rolnicze cechuje wysoki udział majątku trwałego w sumie bilansowej (78-88%), co może oczywiście być sygnałem znacznego unieruchomienia majątku, wysokich kosztów stałych oraz małej elastyczności analizowanych gospodarstw. Jednakże przyczyny takiego stanu rzeczy w jednostkach sektora rolnego zostały już wyjaśnione wcześniej. Stosunkowo wysoki (20%) udział aktywów bieżących w majątku charakterystyczny jest dla typu „Zwierzęta ziarnożerne” ze względu na dużą wartość zwierząt produkcyjnych znajdujących się w tych gospodarstwach. W strukturze kapitału we wszystkich regionach zauważalna jest dominacja kapitału własnego (83-92%), który ma podstawowe znaczenie jako źródło finansowania majątku [Leszczyński 2002]. Tak wysoki jego udział nie gwarantuje co prawda szczególnych efektów w procesach inwestowania, ograniczając możliwości rozwojowe gospodarstw, tworzy jednak gwarancję kilkuletniej egzystencji badanych jednostek nawet w przypadku osiągnięcia strat w dwu, trzech kolejnych latach. Wyraźnie duży udział zobowiązań występuje w gospodarstwach typu „Zwierzęta ziarnożerne”. Prawdopodobnie producenci w tym przypadku chętniej zaciągają kredyty, ponieważ cykl produkcji w tych jednostkach jest dużo krótszy niż w pozostałych dwóch typach, a więc środki pieniężne nie są zamrażane na długi okres czasu i ryzyko ich utraty jest dużo mniejsze.

Analiza produkcji i dochodów

Dochód stanowi wielkość uzyskaną w procesie produkcji po odjęciu określonych kosztów produkcji. Poziom dochodu współdecyduje o poziomie życia ludności oraz współokreśla możliwości wzrostu produkcji w następnym jej cyklu, co z kolei wpływa na możliwość wzrostu konsumpcji w okresie przyszłym [Grabowski 1998]. Stąd też niezbędnym jest analizowanie, poza potencjałem produkcyjnym rolnictwa, także uzyskiwanych przez nie wyników.

Porównując wartość produkcji w czterech badanych regionach (tabela 3), zauważyć należy znaczące różnice w jej poziomie między zachodnią a wschodnią częścią Polski. Dużo wyższa wartość produkcji w regionach „Pomorze i Mazury” oraz „Wielkopolska i Śląsk” (odpowiednio około 170 tys. zł i 150 tys. zł) jest konsekwencją występującego tu dużo lepszego potencjału produkcyjnego. Województwa południowo-wschodnie natomiast odbiegają na niekorzyść pod względem struktury obszarowej oraz cechują się niższym

zaangażowaniem kapitału w produkcji [Czubak 200]. Biorąc pod uwagę fakt, że wskaźnik towarowości⁵ w przeciętnych gospodarstwach każdego regionu przyjmuje wartości zbliżone, analogicznie do wartości produkcji kształtuje się wartość przychodów ze sprzedaży, tzn. jest ona znacznie wyższa w Polsce zachodniej. Konsekwencją tego jest oczywiście wyższa wartość dodana netto oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w tej części kraju. Zaobserwować można, że zarówno względna, jak i bezwzględna różnica między wymienionymi dwoma kategoriami dochodowymi dla regionów „Pomorze i Mazury” oraz „Wielkopolska i Śląsk” jest dużo wyższa (15 i 17%) niż dla regionów „Małopolska i Pogórze” oraz „Mazowsze i Podlasie” (6 i 8%). Można to wyjaśnić znacznymi różnicami w kosztach zewnętrznych czynników wytwórczych. Gospodarstwa zachodniej części Polski cechują się bowiem większą ilością pracy najemnej, wyższymi zobowiązaniami (odsetki) i większą powierzchnią dzierżawionych użytków rolnych (czynsze).

Jak wynika z wartości wskaźników dochodowości zestawionych w tabeli 3, wyższe uzbrojenie techniczne zasobów pracy oraz większa powierzchnia użytków rolnych na jednego pracującego w zachodniej części Polski przynoszą wymierne efekty w postaci dużo wyższej wydajności pracy mierzonej zarówno wartością dodaną netto na osobę pełnozatrudnioną, jak i dochodem z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą⁶. Jest to związane między innymi z mniejszymi kosztami stałymi w gospodarstwach większych obszarowo. Wyjaśnić to można także porównując rentowność aktywów w analizowanych regionach. Wskaźnik ten najwyższe wartości przyjmuje dla regionów „Pomorze i Mazury” oraz „Wielkopolska i Śląsk” (10 i 9%), gdzie średnia powierzchnia gospodarstwa jest stosunkowo duża (tabela 1). Niektóre środki produkcji są niepodzielne i w związku z tym mało elastyczne względem powierzchni gospodarstwa. Na przykład budynki i budowle i niektóre maszyny rolnicze nie mogą być dzielone, a nierzadko najmniejsza ich jednostka jest zbyt duża dla małego gospodarstwa (występują wówczas stosunkowo wysokie koszty stałe). Powiększenie obszaru gospodarstwa osłabia wpływ niepodzielności majątku trwałego na ekonomikę jednostki. Wzrasta wówczas stopień wykorzystania większości środków trwałych [Agrobiznes... 1996]. Dochodowość ziemi przyjmuje w całej Polsce wartości zbliżone. Wyjątek stanowi region „Pomorze i Mazury”, gdzie do niższej wartości tego wskaźnika przyczyniła się duża powierzchnia użytków rolnych przypadająca na przeciętne gospodarstwo rolne.

---

⁵ Wskaźnik towarowości obliczono odnosząc wartość sprzedaży do wartości produkcji końcowej.

⁶ Osoby pełnozatrudnione nieopłacone to głównie członkowie rodziny.

Tabela 3. Produkcja, dochód oraz wybrane wskaźniki dochodowości indywidualnych gospodarstw rolnych w 2004 roku według czterech regionów wyróżnionych dla celów FADN

Table 3. Production, income and selected indicators of profitability in family farms in four regions distinguished for FADN purposes in 2004

Pozycja kalkulacji	Region			
	Pomorze i Mazury	Wielkopolska i Śląsk	Mazowsze i Podlasie	Małopolska i Pogórze
Wartość produkcji ogółem (zł)	167 547	148 033	77 541	74 012
Przychody ze sprzedaży (zł)	147 194	126 499	65 399	62 669
Wskaźnik towarowości (%)	90,07	88,25	86,83	87,55
Wartość dodana netto (zł)	47 345	42 956	22 781	20 103
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (zł)	40 189	35 681	20 998	18 948
Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną ogółem (zł/AWU)	25 114	22 732	12 791	11 807
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą (zł/FWU ⁷)	24 952	23 445	12 955	12 101
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na hektar UR (zł/ha)	1 041	1 410	1 312	1 435
Rentowność aktywów (%)	9,84	9,12	6,22	7,07

Źródło: [Wyniki... 2005] i obliczenia własne

W tabeli 4 zaprezentowane zostały dane analogiczne jak w tabeli 3, ale w podziale na trzy wybrane typy rolnicze. Wyraźnie widać, że wartość produkcji dla typu „Zwierzęta ziarnożerne” odbiega znacznie od uzyskanej w pozostałych typach. Można przypuszczać, że jest to w dużej mierze związane z krótkim cyklem produkcyjnym występującym w jednostkach tego typu. Kapitał nie jest tu zamrażany na długi okres czasu i może być wykorzystywany i przynosić przychód kilkakrotnie w ciągu roku. Ponadto do tak wysokiej wartości produkcji przyczyniły się tu również wysokie ceny trzody chlewnej w 2004 roku. Najsilniejsze związki z rynkiem charakterystyczne są dla gospodarstw typów „Uprawy polowe” oraz „Zwierzęta ziarnożerne” (wskaźnik towarowości wynosi tu 93 i 91%). Dla typu „Bydło mleczne” wskaźnik towarowości jest niższy, ponieważ spora część wytworzonej produkcji (jałówki na chów, pasze objętościowe, mleko jako pasza dla cieląt) przeznaczana jest na samozaopatrzenie produkcyjne. Najwyższa wartość produkcji, jak również wysoki wskaźnik towarowości w gospodarstwach typu „Zwierzęta ziarnożerne” powodują, że także dochód przez nie osiągnięty jest najwyższy spośród wszystkich analizowanych typów

⁷ FWU (ang. Family Work Unit) to jednostka przeliczeniowa pracy rodziny.

rolniczych. W 2004 roku na tak wysoki dochód osiągnięty przez jednostki tego typu wpłynęły też korzystne relacje cenowe (wysokie ceny trzody chlewnej, niskie ceny zbóż).

Tabela 4. Produkcja, dochód oraz wybrane wskaźniki dochodowości indywidualnych gospodarstw rolnych w 2004 roku w Polsce według wybranych typów rolniczych

Table 4. Production, income and selected indicators of profitability in family farms in Poland according to selected types of farming in 2004

Pozycja kalkulacji	Wszystkie typy średnio	Typ rolniczy		
		Uprawy polowe	Bydło mleczne	Zwierzęta ziarnożerne
Wartość produkcji ogółem (zł)	104 189	99 395	73 794	309 635
Przychody ze sprzedaży (zł)	88 256	91 346	59 769	270 988
Wskaźnik towarowości (%)	87,69	92,84	84,82	90,74
Wartość dodana netto (zł)	32 350	36 972	27 268	73 124
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (zł)	29 197	32 695	25 998	66 021
Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną ogółem (zł/AWU)	17 778	19 609	15 432	38 158
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą (zł/FWU)	18 223	21 478	14 994	41 929
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na hektar UR (zł/ha)	1 475	1 229	1 529	3 368
Rentowność aktywów (%)	7,61	7,13	9,08	12,78

Źródło: [Wynik... 2005] i obliczenia własne

Skutkiem lepszego uzbrojenia technicznego zasobów pracy oraz wysokiej wartości produkcji w gospodarstwach typu „Zwierzęta ziarnożerne” jest wyróżniająca się, na tle pozostałych typów, wysoka dochodowość pracy oraz ziemi. Można wnioskować, że krótszy cykl produkcyjny, większa skłonność do zaciągania kredytów, a w 2004 roku dodatkowo sprzyjające relacje cenowe, przyczyniły się do bardzo korzystnej sytuacji tych gospodarstw. Wskaźniki rentowności aktywów także osiągają najwyższą wartość dla gospodarstw typu „Zwierzęta ziarnożerne” (niespełna 13%), najniższą natomiast dla typu „Uprawy polowe” (około 7%). Jest to związane z kierunkiem prowadzonej działalności – w gospodarstwach pierwszego typu obrót aktywów i kapitału jest dużo wyższy. Natomiast w przypadku „Upraw polowych” duża część majątku trwałego jest przez większość roku niewykorzystywana, a zainwestowany kapitał charakteryzuje się długim okresem zwrotu [Kaczmarek 2006].

Podsumowanie i wnioski

Największe zróżnicowanie regionalne uwidacznia się w strukturze obszarowej gospodarstw oraz w wartości aktywów. Zdecydowanie większą, a więc i korzystniejszą przeciętną powierzchnią gospodarstw cechują się regiony „Pomorze i Mazury” oraz „Wielkopolska i Śląsk”. Również wartość majątku jest w zachodniej części Polski dużo

wyższa. Dobre uzbrojenie techniczne pracy, znaczna powierzchnia użytków rolnych przypadająca na jednego pracującego oraz wynikająca z tego wysoka wartość produkcji przyczyniają się do wysokiej dochodowości pracy w tej części kraju.

Dostrzegalne różnice występują w przypadku tych samych wielkości w ramach wybranych do analizy typów rolniczych. Wyraźnie, na tle pozostałych dwóch, wyróżnia się typ „Zwierzęta ziarnożerne”, dla którego wartość majątku, techniczne uzbrojenie pracy, jak również wszystkie badane wydajności osiągają wartość najwyższą.

Literatura

- Agrobiznes. Tom 2: Mikroekonomika. (1996), Woś A. (red.). Wydawnictwo Key Text, Warszawa.
- Augustyńska-Grzymek I. i in. (2000): Metodyka liczenia nadwyżki bezpośredniej i zasady typologii gospodarstw rolniczych. FAPA, Warszawa.
- Czubak W. (2004): Przestrzenne zróżnicowanie potencjału produkcji surowców roślinnych w Polsce. *Roczniki Naukowe SERiA*, tom VI, zeszyt 5.
- Ćwiąkała-Mały A., Nowak W. (2001): Analiza sytuacji finansowej przedsiębiorstwa w gospodarce rynkowej. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Finanse przedsiębiorstwa z elementami zarządzania i analizy. (2000), Wypych M. (red.), Absolwent, Łódź.
- Grabowski S. (1997): Gospodarka żywnościowa w warunkach rynkowych. Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.
- Grabowski S. (1998): Ekonomia gospodarki żywnościowej. Wyd. Prywatnej Wyższej Szkoły Businessu i Administracji, Warszawa.
- Kaczmarek J. (2006): Zróżnicowanie regionalne sytuacji finansowej indywidualnych gospodarstw rolnych w Polsce z uwzględnieniem wybranych typów rolniczych (na podstawie FADN). *Roczniki Naukowe SERiA*, tom VIII, zeszyt 1.
- Leszczyński Z. (2002): Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Wyższa Szkoła Finansów i Bankowości, Instytut Technologii Eksploatacji, Radom.
- Poczta W. (2003): Rolnictwo polskie w przededniu integracji z Unią Europejską. Wyd. AR, Poznań.
- Poczta W., Hardt Ł. (2005): Skutki integracji Polski z UE dla rolnictwa i obszarów wiejskich – próba oceny. [W:] Polska w Unii Europejskiej. Doświadczenia pierwszego roku członkostwa. Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa.
- Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w 2004 r. (2005). IERiGŻ, Warszawa.

Abstract. The aim of this paper was to analyze the regional diversification of the production potential and production and economic results for family farms included in the “Polish FADN” in 2004. Selected types of farming have been taken into consideration. The most favorable conditions for agricultural production were found in „Pomorze i Mazury” and „Wielkopolska i Śląsk” regions. The total utilized agricultural area of an average holding, value of assets, and production and economic results attained the highest level in these regions. The most profitable type of farming found was “Granivorous”.

Key words: production potential, economic results, family farms